

DOI: 10.33766/2786-9156.104.252-266

УДК: 343.575:343.237:343.9.02

*Будік І. М., аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності  
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)*

**e-mail:** 0502972789@ukr.net

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-6319-8590>

## **КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ І ПРЕКУРСОРІВ**

У статті досліджено кримінально-правові ознаки злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Встановлено, що ці ознаки мають важливе значення для кваліфікації кримінальних правопорушень, слугують певним орієнтиром у запобіганні фактам створення та участі в злочинних організаціях, а також в розслідуванні відповідних кримінальних проваджень. Визначено їх зміст та особливості взаємозв'язку.

Аргументовано, що значний кількісний склад цих утворень (зазвичай понад 10 учасників) обумовлений функціональними особливостями організованого наркобізнесу.

З'ясовано, що стійкість злочинної організації на практиці пов'язують із тривалістю функціонування об'єднання, метою, ієрархічною структурою, правилами поведінки, зв'язком між учасниками, корупційними зв'язками, протидією конкурентам тощо. Ієрархічна структура злочинної організації базується на злочинному авторитеті та інших особистих якостях організатора серед осіб, що займаються кримінально протиправною діяльністю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. До злочинної організації він залучає осіб, які поділяють його мету щодо незаконного збагачення шляхом організованого наркобізнесу. Керівництво такою організацією як правило здійснює декілька осіб. Зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин злочинних організацій полягає в умисному добровільному об'єднанні у стійке ієрархічне об'єднання з усвідомленням кримінальної протиправності та наслідків своїх дій. Метою всіх злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є отримання прибутку від цих деліктів.

**Ключові слова:** кримінально-правова характеристика, кримінальна відповідальність, злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, злочинна організація, організована злочинність, співучасть.

**Постановка проблеми.** Для кваліфікації кримінально протиправних діянь учасників злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів важливе значення має кримінально-правова характеристика цих об'єднань, адже для того щоб кваліфікувати кримінальне правопорушення як таке, що вчинене в складі злочинної організації слід встановити не лише об'єктивні та суб'єктивні ознаки такого делікту,

але й встановити та задокументувати ознаки цієї форми співучасті у кримінальному правопорушенні. З цього приводу в п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 наголошено, що при розгляді такої категорії кримінальних проваджень судді повинні враховувати: норми КК України, у яких визначено особливості кримінальної відповідальності осіб, котрі вчинили злочини у співучасті (статті 26-31); ознаки злочину, що вказують на його вчинення організованою групою (ч. 3 ст. 28) або злочинною організацією (ч. 4 ст. 28); положення статей Особливої частини КК, якими передбачено додаткові ознаки спеціальних видів таких груп чи організацій (статті 257, 258, 260) [1].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Актуальні питання кримінально-правової характеристики злочинних організацій досліджено в працях О. О. Бахуринської, А. А. Вознюка, В. О. Гацелюка, М. К. Гнетнева, Л. М. Демидової, О. О. Дудорова, О. О. Кваші, С. Г. Киренка, Ю. В. Луценка, В. В. Малука, Р. О. Мовчана, О. В. Околіта, С. В. Перемота, В. В. Українця, М. Ф. Фоменко, П. Л. Фріса, І. П. Фріса, С. С. Чернявського та інших науковців. Попри значні досягнення вчених у розробленні зазначеної проблематики, чимало питань, пов'язаних із кваліфікацією дій учасників злочинної організації, потребують подальших наукових розвідок. Це зокрема стосується і кримінально-правової характеристики злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

**Формулювання цілей.** Метою статті є встановлення особливостей кримінально-правової характеристики злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

**Виклад основного матеріалу.** Кримінально-правова характеристика – це система відомостей про злочин та інші категорії, пов'язані з кримінальною відповідальністю за його вчинення, закріплена в КК України, а також інших формах (джерелах) кримінального права [2, с. 158]. Головним завданням кримінально-правової характеристики злочину є забезпечення правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Водночас вона необхідна для повного та всебічного вивчення злочину, удосконалення підстав кримінальної відповідальності за його вчинення, а також правильного тлумачення ознак складу злочину, призначення покарання, застосування заохочувальних кримінально-правових норм тощо [3, с. 67].

Водночас кримінально-правова характеристика злочинних об'єднань – це система відомостей про них, закріплена в законі про кримінальну відповідальність, а також інших формах (джерелах) кримінального права [4, с. 181]. Серед таких відомостей особливе місце належить кримінально-правовим ознакам злочинних об'єднань – закріпленим у законі про кримінальну відповідальність, а також інших формах (джерелах) кримінального права їхнім рисам, властивостям та особливостям, які застосовують під час кваліфікації злочинів [5, с. 99]. Вони дають змогу визначити вид злочинного об'єднання (фо-

рму співучасті) [6, с. 51], зокрема у випадку його трансформації [7; 8], відмежувати одну форму співучасті від іншої, а також встановити ступінь та характер суспільної небезпеки злочинного об'єднання [9]. З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020р., ознаки злочинної організації мають значення для встановлення ознак нової форми співучасті – злочинної спільноти, яка піддана справедливій критиці в наукових дослідженнях [10; 11; 12].

Значення кримінально-правових ознак злочинної організації не вичерпується сферою кримінального права. Вони становлять інтерес для кримінального процесу, оперативного-розшукової діяльності, криміналістики та кримінології, оскільки застосовуються під час виявлення, документування, розслідування злочинів, учинених злочинними об'єднаннями, а також запобігання їм [4, с. 181].

Зазначені ознаки визначено в ч. 4 ст. 28 КК України. Відповідно до положень цієї норми до ознак кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією, належать: 1) об'єднання декількох осіб (п'ять і більше); 2) стійкість; 3) ієрархічність; 4) зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин об'єднання; 5) мета об'єднання – безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи координація кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так й інших кримінально протиправних груп.

У ч. 4 ст. 28 КК України визначено *мінімальний кількісний склад злочинної організації* – декілька осіб (п'ять і більше). Оскільки співучасниками визнаються лише суб'єкти кримінального правопорушення, то до складу злочинної організації повинно входити щонайменше п'ятеро суб'єктів злочину чи кримінального проступку. Цієї кількості достатньо для найпростішої ієрархічної структури злочинної організації. Позиції вчених щодо меншого мінімального кількісного складу злочинної організації [13, с. 10; 14, с. 11; 15, с. 356; 16, с. 136] видають недостатньо аргументованими, оскільки розмивається межа відмежування цієї форми співучасті від організованої групи.

Водночас злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів зазвичай складаються з більш як десяти осіб, що обумовлено механізмом організованого наркобізнесу, який передбачає особливий розподіл ролей. Для створення ефективної системи організованого наркообігу необхідна значна кількість осіб для виконання різних функцій, пов'язаних з цим бізнесом (виготовлення, зберігання, фасування, перевезення, пересилання, збут, рекламування наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, організаційне, матеріальне та фінансове забезпечення учасників об'єднання тощо). *Наприклад, у грудні 2023 р. викрито та затримано понад 40 членів злочинної організації, що займалися виробництвом та збутом наркотичних засобів на території Черкаської області.*

Важливою ознакою злочинної організації, як й організованої групи, є *стійкість* цих злочинних об'єднань. Це одна з найбільш дискусійних ознак

організованих злочинних об'єднань, оскільки наковці визначають її по-різному. Наприклад, А. А. Вознюк стійкість визначає як змову учасників злочинного об'єднання щодо вчинення двох і більше злочинів або попереднє (до моменту утворення організованої групи чи злочинної організації) вчинення ними одного чи більше злочинів у відносно постійному складі [5, с. 629-630]. Є. К. Марчук розуміє під нею наявність організаційної єдності учасників, що склалася в результаті попередньої змови про систематичне, впродовж невизначеного заздалегідь періоду, вчинення злочинів на постійній основі [14, с. 7]. На переконання Л. М. Демидової, стійкість об'єднання характеризується такими обов'язковими об'єктивно-суб'єктивними ознаками: 1) створенням злочинної організації для здійснення більш-менш тривалої злочинної діяльності з метою вчинення одного або декількох тяжких чи особливо тяжких злочинів; 2) наявністю організаційної і психологічної єдності її учасників, що виявляється в згуртованості складу злочинної організації: наявності попередньої змови між учасниками злочинної організації про спільну злочинну діяльність, плану діяльності, загальних намірів її учасників або учасників структурних частин, чіткому розподілі ролей (функцій) учасників злочинної організації її структурних частин, їхнього взаємозв'язку із загальною спрямованістю на вчинення певних тяжких чи особливо тяжких злочинів. Також автор зазначає, що стійкість у деяких злочинних організаціях може характеризуватися з додатковими ознаками: наявністю ретельної конспірації, системи захисних заходів, твердими правилами поведінки, наявністю «загальної каси» тощо [13, с. 9].

Інше визначення цієї ознаки рекомендовано застосовувати суддям у своїй діяльності: стійкість організованої групи та злочинної організації полягає в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів у злочинному середовищі тощо). На здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам указують, зокрема, такі ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення. Ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації можуть бути встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання тощо. Набуття організованою групою, крім ознак внутрішньої, ще й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких й особливо тяжких злочинів), як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалась у злочинну організацію (п. 11 Постанови ПВС України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, учинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13) [1]. Варто

погодитися з тим, що визначення організованої групи виключно як внутрішньо стійкого, а злочинної організації – як внутрішньо і зовнішньо стійкого об'єднання суперечить закону про кримінальну відповідальність, оскільки, згідно з чч. 3, 4 ст. 28 КК України, серед ознак злочинів, учинених організованою групою та злочинною організацією, відсутній поділ стійкості на зовнішню та внутрішню [4, с. 207].

У вироку Сакаганського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 14 вересня 2023 р. вказано, що стійкість злочинного об'єднання виразилася в стабільному складі учасників злочинної організації; ретельному їх підборі з числа довірених осіб; визначенні керівників структурних частин злочинної організації, підпорядкованих особисто організатору; наявністю постійного контролю з боку організатора та керівників структурних частин за діяльністю нижчого в ієрархії злочинного об'єднання співучасників, суворої звітності кожного співучасника злочинної організації співучаснику, вищому в ієрархічній структурі; наявності детально розробленого плану та чіткого розподілу функцій учасників щодо його досягнення; наявністю корупційних зв'язків з окремими представниками правоохоронних органів, зокрема місцевих відділень поліції, з метою одержання оперативної інформації про діяльність правоохоронних органів, забезпечення можливості безперешкодного збуту психотропних речовин та не притягнення до кримінальної відповідальності [17].

Натомість у вироку Подільського районного суду м. Київ від 11 серпня 2021 р. зазначено, що злочинна організація характеризується стійкістю і згуртованістю, що виражається в здійсненні злочинної діяльності протягом тривалого періоду, наявністю стабільно функціонуючої мережі збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; наявністю системи конспірації, що виражається в здійсненні злочинної діяльності безконтактним способом у мережі Інтернет, із використанням месенджеру Телеграм; існуванні силового блоку, представники якого забезпечували стабільність та безпеку функціонування всієї злочинної організації, тобто ефективно протидіяли певним зарозам, що могли дезорганізувати чи ускладнити її функціонування, сприяли невиконанню тих завдань, що ставилися нею, а також активно протидіяли конкурентам по злочинному середовищу в зазначеній сфері [18].

Таким чином, стійкість злочинної організації пов'язує з тривалістю функціонування об'єднання, метою, ієрархічною структурою, правилами поведінки, зв'язком між учасниками, корупційними зв'язками, протидією конкурентам тощо. Тобто це обов'язкова ознака злочинної організації, що характеризується комплексом інших ознак. Визначення стійкості в постанові ПВС України є занадто громіздким, неконкретизованим і таким, що суперечить відповідним дефініціям кримінального правопорушення, вчиненого організованою групою та кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією.

Суттєвою ознакою злочинної організації, що визначає її організаційну побудову, а також є важливим критерієм розмежування організованих злочинних об'єднань є *ієрархічність*. Це обов'язкова ознака злочинної організації, яка може бути факультативною ознакою організованої групи.

Ієрархічність злочинної організації визначається як підпорядкованість учасників останньої організатору, що забезпечує певний порядок керування

таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності (п. 11 Постанови ПВС України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, учинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13) [1]. Така дефініція не дає можливості чітко відмежувати цю ознаку від розподілу функцій і ролей.

З огляду на це міркування, не можна погодитися і з Г. В. Новицьким, який під ієрархічністю розуміє наявність чітко вираженого керівника угруповання чи колегіального органу управління та стосунків між членами угруповання, що базуються на принципах влади та підкорення [19, с. 141]. За таких обставин кожному організовану групу слід визнавати ієрархічним об'єднанням, оскільки вона має організатора, якому підпорядковуються інші учасники злочинного об'єднання.

Більш виваженим є підхід, відповідно до якого ієрархічність – це розподіл функцій і ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність рядових учасників останньої організаторам: керівнику (керівному органу) злочинної організації та керівникам структурних частин). Виокремлена ознака передбачає: 1) особливий розподіл функцій і ролей в об'єднанні – наявність організаторів (керівників злочинної організації та її структурних частин) і виконавців (рядових учасників); 2) поділ злочинної організації на структурні частини; 3) наявність правил поведінки, що ґрунтуються на субординації, підпорядкованості, підзвітності й дисципліні її учасників [4, с. 243].

Для організованих злочинних об'єднань характерний розподіл ролей, однак під час учинення злочину всі учасники можуть діяти і як співвиконавці [20, с. 99].

Злочинна організація має щонайменше трирівневу ієрархічну структуру (верхній рівень утворюють керівники всієї злочинної організації, середній – керівники структурних частин і нижній – рядові учасники) та дворівневу систему управління (управління всією злочинною організацією та управління її структурними частинами) [21, с. 90].

Найпростішу ієрархію злочинної організації, на переконання вчених, утворюють принаймні три особи: її організатор (керівник), керівник структурної частини та рядовий виконавець. До складу структурної частини в цьому випадку входять дві суб'єкти кримінального правопорушення: керівник структурної частини та рядовий учасник. Складною є ієрархія, яка включає по декілька організаторів, керівників структурних частин та рядових учасників [22, с. 17].

Визначальним елементом ієрархічності злочинної організації є наявність її структурних частин. Під структурною частиною злочинної організації розуміють її підсистему, що виконує визначені функції щодо безпосереднього вчинення злочинів чи забезпечення функціонування всієї злочинної організації [5, с. 30]. Структурна частина – це група осіб, у якій принаймні одна особа

повинна виконувати функції організатора й одна виконавця (може бути кілька організаторів і виконавців; одна особа одночасно може виконувати і функції організатора, і виконавця; разом інші особи можуть виконувати функції підбурювача, пособника [23, с. 165].

Важливо вказати, що в ч. 4 ст. 28 КК України структурні частини згадуються в множині, тому можна зробити висновок, що в складі злочинної організації має бути щонайменше дві структурні частини. Якщо ж брати до уваги, що структурна частина складається щонайменше з двох осіб, то найпростішу ієрархічну структуру злочинної організації можуть представляти чотири особи, за умови, що один із керівників структурної частини є одночасно й організатором чи керівником усієї злочинної організації. Якщо ж виходить з того, що керівник структурної частини не може бути організатором злочинної організації, то найпростішу ієрархічну структуру утворює щонайменше п'ять осіб, з яких один організатор усієї злочинної організації, два керівники структурної частини та два інших учасники структурної частини злочинної організації.

Виділяють територіальні, функціональні та змішані (функціонально-територіальні або територіально-функціональні) структурні частини. Територіальні – це відокремлені групи, що діють на різних територіях і виконують ті самі функції, що й злочинна організація загалом. Функціональні – це відокремлені групи, які виконують різні функції в злочинній організації. Водночас змішані (функціонально-територіальні або територіально-функціональні) структурні частини – це структурні підрозділи, що діють на різних територіях і виконують різні функції [5, с. 144]. *Наприклад, у створеній на початку 2014 року на території м. Київ злочинній організації за керівниками окремих структурних підрозділів закріплено функціональне призначення та територіальні зони відповідальності, а саме певні міста, де здійснювалася діяльність злочинної організації зі збуту наркотичних засобів, з метою уникнення можливої внутрішньої конкуренції, а також з метою максимального охоплення віртуальної мережею інтернет-магазинів ринку збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів [24].* З чого можна зробити висновок про існування функціонально-територіальних структурних частин у складі цієї злочинної організації.

Поділ *структурних частин* у злочинній організації може здійснюватися лише за функціональним принципом, тобто один підрозділ спеціалізується на одних функціях злочинного об'єднання, а другий – на інших. *Наприклад, ієрархічна структура однієї з таких злочинних організацій включала структурні підрозділи «Джанго», «Бородати», «Фінансовий блок», «Кадровики», «Лабораторії», «Силовий блок» [25].* Назви окремих з них дають певне уявлення про функціональну спеціалізацію підрозділу. Ці функціонально-відокремлені підрозділи можуть бути взаємопов'язані між собою та перебувати в певному підпорядкуванні між собою. Одні підрозділи можуть підпорядковуватися іншим.

Ієрархічна структура злочинної організації базується на злочинному авторитеті організатора серед осіб, що займаються кримінально протиправною діяльністю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх ана-

логів і прекурсорів, а також інших його особистих якостях. До злочинної організації він залучає осіб, які поділяють його мету щодо незаконного збагачення шляхом організованого наркообігу.

Керівництво злочинною організацією здійснює як правило декілька осіб. Одна особа може виконувати функції головного організатора, а інші – співорганізаторів, зокрема керівників структурних частин. У частині випадків особи, які не брали участь в створенні об'єднання, призначаються одним з її керівників, зокрема керівником структурної частини.

Аналіз розподілу функцій і ролей у досліджуваних злочинних організаціях свідчить про те, що окремі повноваження організаторів можуть здійснювати окремі виконавці і навпаки те, що здійснюють у злочинній організації рядові учасники можуть робити і організатори. Водночас організатори передусім створюють злочинну організацію та забезпечують керівництво нею шляхом встановлення певних правил поведінки, розподілу функцій і ролей, контролю за діяльністю учасників, координації їх дій тощо.

Рядові учасники цих організацій реалізують частину повноважень виключно за погодженням з організаторами або за їхніми вказівками.

***Зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин*** злочинних організацій полягає в умисному добровільному об'єднанні в стійке ієрархічне об'єднання з усвідомленням кримінальної протиправності та наслідків своїх дій. Цю ознаку вчені тлумачать як набуття об'єднанням організованого характеру та/або як організацію злочинної діяльності на більш-менш тривалий час. Указана риса свідчить про наявність об'єднанню всіх ознак його організованості до початку вчинення злочину (наприклад, визначеної законом мінімальної кількості учасників, мети, стійкості, розподілу ролей). Про наявність цієї ознаки можуть свідчити: об'єднання для спільного вчинення злочинів; досягнення змови між ними на вчинення певного кримінального правопорушення або їх множини; планування кримінального правопорушення; розподіл функцій і ролей між учасниками злочинної організації; встановлення певних правил поведінки; забезпечення об'єднання необхідними знаряддями та засобами тощо. Зорганізованість за попередньою змовою виходить за межі попередньої змови, яка стосується переважно домовленості про конкретне кримінальне правопорушення [22, с. 15-16; 26].

Таким чином, зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин злочинних організацій свідчить, що для того щоб визнати кримінальне правопорушення вчиненим у складі злочинної організації, остання на цей момент повинна характеризуватися обов'язковими кримінально-правовими ознаками, визначеними ч. 4 ст. 28 КК України, – об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), стійкістю, ієрархічністю та відповідною метою.

***Метою злочинної організації*** визнано безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи



координація кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так й інших кримінально протиправних груп.

Метою всіх злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є отримання прибутку від цих деліктів. Невипадково в міжнародних нормативно-правових актах у сфері протидії організованій злочинності вона (така мета) є ознакою організованої групи чи злочинної організації, створення та участь у яких рекомендується криміналізувати відповідним державам-учасникам цих документів [27; 28].

Таке незаконне збагачення учасників злочинної організації може бути єдиним джерелом їх доходів, тому більшість цих суб'єктів керується корисливим мотивом. Окреслення інших ознак злочинної організації, окрім закріплених у ч. 4 ст. 28 КК України, у згаданих судових рішеннях, імовірно, обумовлене різним їх тлумаченням як у теорії кримінального права, так і судовій практиці, адже на сьогодні жодна ознака злочинної організації не визначена ні в самому КК України, ні в інших законах. Водночас значна частина одних ознак доповнює інші. Слід також урахувати, що кожна злочинна організація індивідуальна, а тому й набір ознак може бути різним. Частина з них є факультативними, оскільки не характерні кожній злочинній організації, тому розширювати перелік кримінально-правових ознак злочинної організації немає потреби [29, с. 363].

**Висновки.** Основою кримінально-правової характеристики злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів становлять кримінально-правові ознаки цього злочинного об'єднання, визначені в ч. 4 ст. 28 КК України. Зазначені ознаки мають важливе значення для кваліфікації кримінальних правопорушень, оскільки дозволяють визначити форму співучасті, відмежувати одне злочинне об'єднання від іншого, а також слугують певним орієнтиром, з одного боку, у запобіганні фактам створення та участі в злочинних організаціях, а з другого – у розслідуванні відповідних кримінальних проваджень.

Злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів зазвичай складаються з більш як десяти осіб, оскільки для створення ефективної системи організованого наркообігу необхідна значна кількість осіб з метою виконання різних функцій, пов'язаних з цим бізнесом (виготовлення, зберігання, фасування, перевезення, пересилання, збут, рекламування наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, організаційне, матеріальне та фінансове забезпечення учасників об'єднання тощо).

Стійкість злочинної організації пов'язують із тривалістю функціонування об'єднання, метою, ієрархічною структурою, правилами поведінки, зв'язком між учасниками, корупційними зв'язками, протидією конкурентам тощо. Тобто це обов'язкова ознака злочинної організації, що характеризується комплексом інших ознак. Визначення стійкості в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про

злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 є занадто громіздким, неконкретизованим і таким, що суперечить відповідним дефініціям кримінального правопорушення, вчиненого організованою групою та кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією у ст. 28 КК України.

Ієрархічна структура злочинної організації базується на злочинному авторитеті та інших особистих якостях організатора серед осіб, що займаються кримінально протиправною діяльністю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. До злочинної організації він залучає осіб, які поділяють його мету щодо незаконного збагачення шляхом організованого наркообігу. Керівництво такою організацією, як правило, здійснює декілька осіб. Одна особа може виконувати функції головного організатора, а інші – співорганізаторів, зокрема керівників структурних частин. У частині випадків особи, які не брали участь у створенні об'єднання, призначаються одним з її керівників, зокрема керівником структурної частини.

Зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин злочинних організацій полягає в умисному добровільному об'єднанні в стійке ієрархічне об'єднання з усвідомленням кримінальної протиправності та наслідків своїх дій. Ця ознака свідчить про таке: для того щоб визнати кримінальне правопорушення вчиненим у складі злочинної організації, остання на цей момент повинна характеризуватися обов'язковими кримінально-правовими ознаками, визначеними ч. 4 ст. 28 КК України, – об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), стійкістю, ієрархічністю та відповідною метою.

Метою всіх злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є отримання прибутку від цих деліктів. Таке незаконне збагачення учасників злочинної організації може бути єдиним джерелом їх доходів, тому більшість цих суб'єктів керується корисливим мотивом.

Кримінально-правові ознаки злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів взаємопов'язані між собою, взаємодоповнюють одна одну та в комплексі підтверджують організований характер об'єднання. Кількісний склад злочинної організації обумовлений передусім ієрархічною структурою об'єднання та метою його діяльності. Зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності членів або структурних частин злочинних організацій констатує наявність усіх обов'язкових ознак злочинної організації, визначених у ч. 4 ст. 28 КК України. Ієрархічність злочинної організації залежить від її кількісного складу та мети. Стійкість злочинної організації пов'язана з її метою, кількісним складом та ієрархічною структурою.

#### **Використані джерела:**

1. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Пленуму Верховного Суду України

від 23 груд. 2005 р. № 13. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>. (дата звернення: 01.12.2023).

2. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (86). С. 154–160.

3. Вознюк А. А., Грудзур О. М. Види кримінально-правової характеристики злочину. *Митна справа*. 2014. № 1 (91). Ч. 2, кн. 2. С. 63–67.

4. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

5. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.

6. Вознюк А. А. Визначення поняття «форма співучасті» та її види в теорії кримінального права. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 46–56.

7. Вознюк А. А. Трансформація співучасті: поняття та форми. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 1 (32). С. 68–71.

8. Вознюк А. А. Особливості кваліфікації злочинів під час трансформації співучасті. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2 (91). С. 51–59.

9. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань у визначенні ступеня їх суспільної небезпеки. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали Міжнарод. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2014 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 63–64.

10. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова протидія діяльності організованих злочинних об'єднань: аналіз законодавчих новел, визначення перспектив. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стфуса*. 2022. № 2. С. 152–167. DOI : <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.2.15>.

11. Вознюк А. Протидія організованій злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 176–194. DOI : 10.34015/ 2523-4552.2020.1.18.

12. Околіт О. В. Злочинна спільнота як форма співучасті. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3 (17). С. 85–99. DOI : 10.34015/ 2523-4552.2021.3.06

13. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 21 с.

14. Марчук Є. К. Кримінологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 1998. 22 с.

15. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 362 с.

16. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.

17. Вирок Сакаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 14 верес. 2023 р. Справа № 214/4772/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113508123>. (дата звернення: 01.12.2023)

18. Вирок Подільського районного суду м. Києва від 11 серп. 2021 р. у справі № 758/14073/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98923808>. (дата звернення: 01.12.2023).

19. Новицький Г. В. Злочинна організація як форма співучасті. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України*: матер. Міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1-2 жовт. 2002 р. / редкол.: Стапис В. В. (голов. ред.) та ін. Харків : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. С. 139-143.

20. Вознюк А. А. Розподіл функцій і ролей за окремими формами співучасті в злочині. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1 (3). С. 94-100.

21. Вознюк А. А. Ієрархічність як кримінально-правова ознака злочинної організації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2 (2). С. 84-91.

22. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. 130 с.

23. Вознюк А. А. Кримінально-правова характеристика структурної частини злочинної організації. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2 (28). С. 159-166, 165.

24. Вирок Подільського районного суду м. Києва від 11 серп. 2021 р. у справі № 758/14073/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98923808>. (дата звернення: 01.12.2023).

25. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 31 січня 2020 р. у справі №521/962/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87273651>. (дата звернення: 01.12.2023).

26. Вознюк А. А. Змова як обов'язкова кримінально-правова ознака злочинних об'єднань. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 66. С. 227-237.

27. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the protocols thereto. [Електронний ресурс] URL : <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>.

28. Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime. [Електронний ресурс] URL : [https://eur-lex.europa.eu/eli/dec\\_framw/2008/841/oj](https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/841/oj).

29. Околіт О. В. Кримінально-правові ознаки злочинної організації: проблеми теорії та практики. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 358-366. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.60>.

#### References:

1. Pro praktyku rozghliadu sudamy kryminalnykh sprav pro zlochyny, vchynenni stiikymy zlochynnymy obiednanniamy : postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 23 hrud. 2005 r. № 13. (2005) [Electronic resource] N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>. [in Ukrainian].

2. Vozniuk, A. A. (2013). Poniattia ta elementy kryminalno-pravovoi kharakterystyky zlochyniv. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav - Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1(86), 154-160. [in Ukrainian].

3. Vozniuk, A. A., Hrudzur, O. M. (2014). Vydry kryminalno-pravovoi kharakterystyky zlochynu. *Mytna sprava - Customs Affairs*, 1(91), 63-67. [in Ukrainian].

4. Vozniuk, A. A. (2018). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochynnykh obiednan ta uchast u nykh : monohrafiia. Kyiv: FOP Maslakov. [in Ukrainian].

5. Vozniuk, A. A. (2018) Teoretychni ta praktychni problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za stvorennia zlochynnykh obiednan ta uchast u nykh yak posiahannia na hromadsku bezpeku. *Candidate's of thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

6. Vozniuk, A. A. (2015). Vyznachennia poniattia «forma spivuchasti» ta yii vydy v teorii kryminalnogo prava. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy - Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 46–56. [in Ukrainian].

7. Vozniuk, A. A. (2014). Transformatsiia spivuchasti: poniattia ta formy. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka - Combating organized crime and corruption (theory and practice))*, 1(32), 68–71. [in Ukrainian].

8. Vozniuk, A. A. (2014). Osoblyvosti kvalifikatsii zlochyniv pid chas transformatsii spivuchasti. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav - Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 2(91), 51–59. [in Ukrainian].

9. Vozniuk, A. A. (2014). Kryminalno-pravovi oznaky zlochynnykh obiednan u vyznachenni stupenia yikh suspilnoi nebezpeky. *Aktualni problemy kryminalnogo prava : materialy mizhnar. nauk.-teoret. konf. (Kyiv, 21 lystop. 2014 r.) - Actual problems of criminal law: materials of the international science and theory conf. (Kyiv, November 21, 2014)*. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 63–64. [in Ukrainian].

10. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2022). Kryminalno-pravova protydiia diialnosti orhanizovanykh zlochynnykh obiednan: analiz zakonodavchykh novel, vyznachennia perspektyv. *Pravnychiy chasopys Donetskooho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa - Legal journal of the Vasyl Stus Donetsk National University*, 2, 152–167. DOI : <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.2.15>. [in Ukrainian].

11. Vozniuk, A. (2020). Protydiia orhanizovani zlochynnosti v Ukraini: perspektyvy udoskonalennia kryminalnogo zakonodavstva. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy - Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 1(11), 176–194. DOI : [10.34015/2523-4552.2020.1.18](https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.1.18). [in Ukrainian].

12. Okolit, O. V. (2021). Zlochynna spilnota yak forma spivuchasti. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy - Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 3(17), 85–99. DOI : [10.34015/2523-4552.2021.3.06](https://doi.org/10.34015/2523-4552.2021.3.06). [in Ukrainian].

13. Demydova, L. M. (2003). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochynnoi orhanizatsii. *Candidate's of thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].

14. Marchuk, Ye. K. (1998). Kryminolohichna ta kryminalno-pravova kharakterystyka zlochynnykh orhanizatsii. *Candidate's of thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].

15. Fris, P. L. (2005). Kryminalno-pravova polityka Ukrainy. *Candidate's of thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

16. Vozniuk, A. A. (2015). Kryminalno-pravovi oznaky orhanizovanykh hrup i zlochynnykh orhanizatsii : monohrafiia. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. [in Ukrainian].

17. Vyrok Saksahanskoho raionnoho sudu m. Kryvoho Rohu Dnipropetrovskoi oblasti vid 14 veres. 2023 r. Sprava № 214/4772/23. (2023) [Electronic resource] N. p. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113508123>. [in Ukrainian].

18. Vyrok Podilskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 11 serp. 2021 r. Sprava № 758 /14073/19. (2021) [Electronic resource] N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98923808>. [in Ukrainian].

19. Novytskyi, H. V. (2003). Zlochynna orhanizatsiia yak forma spivuchasti. *Problemy vidpovidalnosti za zlochyny proty hromadskoi bezpeky za novym Kryminalnym kodeksom Ukrainy : materialy mizhnar. mizhnar. nauk.-prakt. seminaru (Kharkiv, 1-2 zhovt. 2002 r.) - Problems of*

*responsibility for crimes against public safety under the new Criminal Code of Ukraine : materials of the International science and practice seminar (Kharkiv, October 1-2, 2002), 139-143. [in Ukrainian].*

20. Vozniuk, A. A. (2012). Rozpodil funktsii i roli za okremymy formamy spivuchasti v zlochyntsi. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav - Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1(3), 94-100. [in Ukrainian].

21. Vozniuk, A. A. (2011). Hierarkhichnist yak kryminalno-pravova oznaka zlochyntnoi orhanizatsii. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav - Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 2(2), 84-91. [in Ukrainian].

22. Vozniuk, A. A., Dudorov, O. O., Cherniavskiy, S. S. (2021). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyntsi, vchyneni zlochyntnoiu spilnotoiu (statti 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy) : naukovo-praktychnyi komentar. Kyiv: Norma prava. [in Ukrainian].

23. Vozniuk, A. A. (2012). Kryminalno-pravova kharakterystyka strukturnoi chastyny zlochyntnoi orhanizatsii. *Borotba za orhanizovanoiu zlochyntnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) - Combating organized crime and corruption (theory and practice)*, 2(28), 159-166. [in Ukrainian].

24. Vyrok Podilskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 11 serpnia 2021 r. Sprava № 758/14073/19. (2021) [Electronic resource] N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98923808>. [in Ukrainian].

25. Vyrok Malynovskoho raionnoho sudu m. Odesy vid 31 sichnia 2020 r. Cprava №521/962/20. [Electronic resource] N. p. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87273651>. [in Ukrainian].

26. Vozniuk, A. A. (2014). Zmova yak oboviazkova kryminalno-pravova oznaka zlochyntnykh obiednan. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky - State and law. Legal and political sciences*, 66, 227-237. [in Ukrainian].

27. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the protocols thereto. (N. d.) [Electronic resource] N. p. URL : <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>. [in English].

28. Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime. (N. d.) [Electronic resource] N. p. URL : [https://eur-lex.europa.eu/eli/dec\\_framw/2008/841/oj](https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/841/oj). [in English].

29. Okolit, O. V. (2023). Kryminalno-pravovi oznaky zlochyntnoi orhanizatsii: prob lemy teorii ta praktyky. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo - Analytical and comparative law*, 4, 358-366. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.60>. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 02.12.2023*

**Budik I.**, *Postgraduate Student of the Research Laboratory on the Problems of Combating Crime of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)*

## **CRIMINAL LAW CHARACTERISTICS OF CRIMINAL ORGANIZATIONS IN THE SPHERE OF CIRCULATION OF NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, THEIR ANALOGUES AND PRECURSORS**

The article examines the criminal-legal characteristics of criminal organizations in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors.

It was established that these signs are important for the qualification of criminal offenses, serve as a certain reference point in preventing the facts of creation and participation in criminal organizations, as well as in the investigation of relevant criminal proceedings. Their content and features of the relationship are defined.

It is argued that the significant quantitative composition of these entities (usually more than 10 participants) is due to the functional features of the organized drug business.

It was found that the stability of a criminal organization in practice is associated with the duration of the association's operation, its purpose, hierarchical structure, rules of conduct, communication between participants, corruption ties, opposition to competitors, etc. The hierarchical structure of a criminal organization is based on the criminal authority and other personal qualities of the organizer among persons engaged in criminal illegal activities in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors. To the criminal organization he attracts people who share his goal of illegal enrichment through the organized drug trade. Such an organization is usually managed by several people. Organized by prior conspiracy for the joint activity of members or structural parts of criminal organizations consists in the deliberate voluntary association into a stable hierarchical association with the awareness of criminal illegality and the consequences of their actions. The goal of all criminal organizations in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors is to make a profit from these crimes.

**Keywords:** criminal law characteristics, criminal liability, crimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, criminal